

ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ ЯК ЗАГАЛЬНА ВИМОГА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

Найважливішою умовою ефективного і стабільного функціонування будь-якої політичної системи, особливо в сучасних умовах – умовах інформаційної доби – є можливість здобуття громадянами повної і достовірної інформації про діяльність органів державної влади. Така можливість приводить одночасно до декількох соціально значимих результатів. По-перше, вона сприяє формуванню активного й інформованого електорату, що здійснює політичний вибір із знанням справи і тому меншою мірою схильному до емоцій і популістських настроїв. Посилюється залежність державних органів від населення через адекватну оцінку їх діяльності. Крім того, за умови максимальної обізнаності громадяни кваліфіковано беруть участь в суспільному житті і в обговоренні суспільно значимих питань. Приходить розуміння і прийняття з боку населення тих цілей, які ставлять керівники, що гарантує легітимність прийнятих рішень. Чим більше інформації доступно громадськості, тим менше чуток і підозр про діяльність влади, тим вище народна довіра і підтримка. Важливо і те, що якість кінцевих рішень буде залежати не стільки від конкретного внеску, який громадськість може внести в ухвалення рішення саме по собі, але, більшою мірою, усвідомленням відповідальними особами того факту, що їх діяльність здійснюється на очах у широкої публіки [Див. детал. : 1].

Атмосфера відкритості і гласності дисциплінує суб'єктів влади, значною мірою сприяючи запобіганню корупції і іншим зловживанням та підвищуючи ефективність управлінської діяльності. Навпаки, офіційна секретність розбещує бюрократію і приводить до стагнації державного і політичного механізму. Таким чином, можна стверджувати, що принцип інформаційної відкритості забезпечує ефективність і законність влади, гарантує захист індивіда від державного свавілля.

Інформаційна відкритість відноситься до загальних вимог демократичної політичної системи. У цьому сенсі вона включає три основні рівні :

1) Елементарний доступ до соціально-політичної інформації різного роду забезпечує базовий рівень відкритості системи. При цьому істотне значення має «зрозумілість» інформації для одержувача, легкість її сприйняття, оскільки інакше навряд чи вона має який-небудь сенс. Саме тому інформаційна відкритість зазвичай визначається як можливість отримання відомостей про діяльність органів державної влади за допомогою гарантованого доступу до носіїв інформації, на яких фіксуються рішення, що торкаються суспільно значимих питань. Проте цим не вичерпується зміст зазначеного принципу.

2) Вищим рівнем інформаційної відкритості суспільства виявляється вже не доступність інформації як такої, але і доступ до процесу ухвалення рішень, їх причин і передбачуваних результатів. Таке знання необхідне для реалізації відповідальності тих, хто безпосередньо приймає рішення у сфері суспільних інтересів. Даний більш глибокий рівень відкритості значною мірою обумовлений першим, тобто вільним доступом до інформації.

3) Нарешті, третій рівень передбачає відкритість процесу ухвалення рішень для участі неурядових і невладних груп. Саме у цьому полягає феномен демократичної участі і народовладдя. Природно, що для ефективної участі населення потребує адекватного знання того, що відбувається [Див. : 2].

Основними елементами інформаційної відкритості, як принципу демократії, виступають доступ до офіційних документів і доступ до засідань органів, що реалізують владні повноваження. Причому перший виділяється як переважний, оскільки закриті засідання, безумовно, необхідні для забезпечення вільних дискусій і досягнення компромісу усередині органу влади. Проте відкритість не вичерпується доступом до достовірної інформації. Більше того, інформаційна відкритість передбачає, у тому числі, чіткі і справедливі норми і правила, точні межі влади.

Навіть при досягненні загальної згоди по принципових елементах відкритості, залишається не менш важливе завдання по гарантуванню її функціонування в суспільній практиці. Оскільки доступність інформації, що акумулюється органами державної влади, виступає свого роду свідоцтвом «відкритого» характеру системи, остільки абсолютно необхідно забезпечити наявність такого доступу.

Це можливо в двох основних формах : гарантуванні права громадян на інформацію і правової регламентації принципу відкритості і

доступності суспільних установ і державних органів. Визнання лише однієї з цих форм може виявитися недостатнім для доступу до інформації, що представляє суспільний інтерес.

Проблема реалізації в соціальній практиці принципу інформаційної відкритості в даний час широко обговорюється на міжнародному і національному рівнях під терміном «транспарентність». Першою країною в світі, що почала затверджувати принцип інформаційної відкритості державних органів для громадян, стала Швеція, яка ухвалила в 1766 році закон про свободу видань, який в 1812 році був перетворений в закон про свободу друку. Закон вимагав, щоб офіційні документи надавалися негайно і безкоштовно кожному, хто робить запит [3, с. 141].

У 1949 році із змінами і доповненнями був ухвалений новий закон «Про свободу друку», що є складовою частиною Конституції Швеції. У 1976 році до закону були внесені нові поправки, які встановили норму: в цілях заохочення вільного обміну думками загальної інформованості – кожен шведський громадянин повинен мати право користуватися офіційними документами [4, с. 735].

Не дивлячись на те, що в Швеції свобода інформації має найтривалішу історію серед всіх країн, проте, на практиці в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. влада не забезпечувала належним чином виконання прав громадян на доступ до офіційної інформації, що зумовило зниження ефективності державного управління фінансовими, виробничо-технічними, трудовими та іншими ресурсами. В умовах зростання конкуренції на світових ринках це стало небезпечним для правлячої еліти, яка ризикує втратити свою владу, гроші і власність.

В зв'язку з цим в 2002 році шведська еліта, прагнучи захистити свої інтереси за допомогою підвищення конкурентоспроможності країни, створила так звану «Відкрити шведську кампанію», мета якої полягала, по-перше, в приверненні уваги громадян до питання їх обізнаності про політику інформаційної відкритості, що проводиться органами влади. По-друге, в необхідності подальшого підвищення рівня інформованості суспільства про діяльність влади.

Досвід Швеції в забезпеченні відвертості діяльності виконавчої влади широко використовувався у Фінляндії. У 1919 році, отримавши статус незалежної республіки, фінський правлячий клас включив в свою конституцію норму про свободу інформації. У 1951 році парламент Фінляндії схвалив Закон «Про гласність офіційних документів» [5, с. 131, 143].

Глибока економічна депресія початку 90-х років минулого століття змусила правлячу еліту Фінляндії шукати нові можливості підвищення конкурентоспроможності країни. Найважливішою мірою в цьому процесі стало підвищення ефективності діяльності уряду за рахунок створення елітою умов для посилення суспільного контролю. Активізація суспільного контролю була забезпечена за допомогою розширення доступу громадян до інформації завдяки законам «Про відкритість діяльності Уряду» від 1999 року, «Про електронні послуги у сфері державного управління» від 2001 року і поправкам в конституцію від 2000 року. У 2001 році Фінляндія стала однією з перших країн світу, що прийняла Закон «Про електронні послуги у сфері державного управління».

Звертає на себе увагу досвід Великобританії по створенню умов для вільного доступу громадян до інформації про діяльність влади. З метою формування відповідальної, а отже, компетентної влади у Великобританії в 2000 році був ухвалений Закон «Про свободу інформації», який надав кожному право доступу до інформації, що знаходиться у розпорядженні органів державної влади. В даний час у Великобританії створені сприятливі умови для ведення ділової діяльності в електронному середовищі. Проте, до сьогоденішнього часу у громадян Великобританії немає можливості вільно отримувати повну, достовірну, своєчасну і регулярну інформацію про діяльність органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Щодо ситуації в США, то за більш ніж двохсотлітню історію вони накопили великий досвід по створенню умов для свободи інформації. Проте спеціальний Закон «Про свободу інформації» був ухвалений лише в 1966 році. В той же час правового забезпечення повної, достовірної, регулярної і своєчасної інформації про діяльність органів державної влади в США до теперішнього часу немає. Більше того, у зв'язку з трагічними подіями 11 вересня 2001 року доступ до інформації про діяльність органів влади був істотно обмежений [6].

Міжнародна організація «Артикль 19» з метою встановлення стандарту, за допомогою якого можна визначити, чи передбачає національне законодавство певної держави право на доступ до прилюдної інформації і чи забезпечує практика застосування цього законодавства його реалізацію, виробила перелік основних принципів. Дані принципи ясно і чітко окреслюють методи, завдяки яким органи державної влади можуть досягти максимальної відвертості відповідно до міжнародних

стандартів і практики. До головних з них відносяться : максимальне розкриття інформації та вимога її публікації. В ідеалі ці принципи має бути закріпленими в Конституції для внесення ясності до питання про доступ до офіційної інформації громадян, що є їх основним правом.

Таким чином, незважаючи на далеко не ідеальні умови існування правових підстав в розвинених країнах для беззаперечної інформаційної відкритості, яка на повному підґрунті відноситься до загальних вимог функціонування демократичної політичної системи, їх досвід є дуже корисним для сучасної України і повинен бути креативно переосмислений і імплементований в українські політичні реалії.

Література

1. Рогатіна Л. П. Громадський контроль над державою : сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку : Дис. ... канд. політ наук, спеціальність : 23.00.02 – політичні інститути та процеси / Л. П. Рогатина. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2011. – 193 с.

2. Корченкова Н. Ю. Принцип информационной открытости как требование современной демократии / Н. Ю. Корченкова // Вестник Нижегородского государственного университета им. Н. И. Лобачевского. Вып. 1(2). Правовая система России на рубеже веков. – Нижний Новгород : Изд-во Нижегородского университета, 2010. – С. 124-128.

3. Банисар Д. Свобода информации и доступ к правительственным документам. Обзор законодательства по доступу к информации в мире / Д. Банисар; пер. с англ. – М.: Де Ново, 2004. – 160 с.

4. Банисар Д. Свобода информации и доступ к правительственным документам. Обзор законодательства по доступу к информации в мире / Д. Банисар; пер. с англ. – М. : Де Ново, 2004. – 160 с.

5. Банисар Д. Вказ. работа.

6. Аригин А. Мировой опыт общественного контроля над деятельностью власти : уроки для России. Ч. 1 [Электронный ресурс] / А. Аригин. – Режим доступа : <http://politobraz.ru/mirovoi-opyt-obshchestvennogo-kontrolya-nad-deyatelnostyu-vlasti-uroki-dlya-rossii>